

Adopties uit Indonesië

tussen 1973 en 1984

Project Historie & Roots

Herziene versie juli 2019

Ieder kind heeft recht op een thuis

In samenwerking met de Universiteit Leiden

Inhoudsopgave

Voorwoord	3	5 Kindertehuizen	12
Inleiding	4	5.1 Zelfdoeners	13
Introductie	5	6 Wet- en regelgeving	13
Deel 1 Indonesië in de jaren 70 en 80	6	6.1 Internationale verdragen	13
1 Indonesische geografie en geschiedenis	6	6.2 Indonesische wet- en regelgeving	14
1.1 Kolonisatie en onafhankelijkheid	6	6.2.1 Adat wetgeving	14
1.1.1 Migratie tijdens en na de Tweede Wereldoorlog	7	6.2.2 Centrale registratie	14
1.2 Het politieke klimaat	7	6.3 Nederlandse wet- en regelgeving	14
1.2.1 De Nieuw Orde regering (1966-1998)	7	7 De Adoptieprocedure	15
2 Gezinsleven en cultuur	8	7.1 Beginseltoestemming	15
2.1 Het dagelijks leven	8	7.2 Afstandsverklaring	15
2.1.1 Het huwelijk	8	7.3 Voogdijoverdracht	16
2.1.2 De positie van vrouwen	8	7.4 Gezondheid en de medische verklaring	16
2.1.3 Gevolgen van sociaal niet geaccepteerde zwangerschap	8	7.5 De reis	16
2.1.4 Kraamzorg	9	7.5.1 Naturalisatie via de Vreemdelingenwet in Nederland	16
2.2 De invloed van religie	9	7.6 Beperkingen van het adoptieproces	17
2.2.1 Religieuze banden tussen Nederland en Indonesië	10	7.6.1 De geboorteakte	17
2.2.2 Adat normen en waarden	10	Deel 3 Adoptiestop en huidige situatie	18
Deel 2 Indonesië en adoptie	11	8 De adoptiestop en huidige situatie	18
3 Adoptieverloop	11	8.1 Verschuiving van de publieke opinie	18
4 Betrokken organisaties en stichtingen	11	8.1.1 Stichting Kasih Bunda	18
4.1 Bureau Interlandelijke Adoptie /Wereldkinderen	11	8.1.2 Het meisje Kurniawati	19
4.2 Stichting BANND	11	8.1.3 Vroedvrouw Sur	19
4.3 Stichting Flash	11	8.2 Huidige situatie	19
4.4 Stichting Overzeese Contacten en Stichting Kind en Toekomst	11	8.2.1 Adoptie na 1984	19
4.5 Kleinere stichtingen en samenwerkingsverbanden	12	8.2.2 Rootsonderzoek en DNA-databanken	19
		Referenties	21

Voorwoord

Wereldkinderen bemiddelt voor interlandelijke adopties sinds 1971. In de loop der tijd is er veel veranderd en met de kennis van nu weten we dat bepaalde handelswijzen en procedures in het verleden niet toereikend waren, vergeleken met de huidige standaard en regelgeving. Dit leidt tot vragen van geadopteerden, media en anderen die betrokken waren bij interlandelijke adopties in de beginjaren van Wereldkinderen.

Er is grote belangstelling voor de manier waarop adopties in het verleden gedaan werden, maar de kennis over de context van en procedures voor adopties in het verleden is beperkt en verspreid. Veel van deze kennis gaat in de loop der jaren verloren als deze niet wordt gedocumenteerd. Wereldkinderen is daarom in 2017 begonnen met het project Historie en Roots, om de beschikbare informatie te verzamelen.

Doel en methode

Doel is het onderzoeken van de geschiedenis en de context van interlandelijke adoptie in de periode 1970-2000. In een rapport per land waaruit meer dan 200 kinderen zijn geadopteerd naar Nederland wordt de sociale, economische en culturele context ten tijde van de adopties beschreven. Ook wordt

ingegaan op specifieke adoptieprocedures en -wetgeving in deze landen. De informatie is verzameld met behulp van archief- en literatuuronderzoek en door middel van interviews met oud-bestuurders, contactpersonen in het buitenland, (oud-)medewerkers van adoptieorganisaties en overige betrokkenen.

We realiseren ons goed dat hiermee niet alle vragen worden beantwoord. Er is bijvoorbeeld niet altijd meer een contactpersoon in het buitenland te traceren. En de informatie is van algemene aard, de rapporten gaan niet in op individuele situaties. Wel hopen we met deze publicatie de beschikbare kennis over context en procedures vast te leggen voor de toekomst.

We danken alle geïnterviewden en anderen die hebben meegewerkt voor het royaal delen van hun kennis. In het bijzonder willen we Froukje Zwaga bedanken voor het opzetten van het project en de studenten van de Universiteit Leiden voor de uitvoering ervan.

Jeroen Jansen, directeur Wereldkinderen

Inleiding

Korte samenvatting geschiedenis adoptie in Nederland

In 1956 werd de eerste Nederlandse adoptiewet van kracht, bedoeld voor binnenlandse adoptie. Vanaf de jaren 60 werden er ook interlandelijk kinderen geadopteerd, vooral binnen Europa. De ouders waren in eerste instantie pleegouders en konden hun kind via de vreemdelingenwetgeving aanmelden bij de plaatselijke politie. Na een jaar kon bij de rechtbank het verzoek worden ingediend om de adoptie naar Nederlands recht uit te spreken. In 1974 kwam er een aangepaste adoptiewet die gold voor alle zendende landen, ook landen buiten Europa.

Adoptie van kinderen buiten Europa kwam op gang na een oproep van de schrijver Jan de Hartog in 1967. Na de Korea-oorlog verkeerden kinderen van Amerikaanse vaders en Koreaanse moeders in een onmenselijke positie. De Hartog riep op tot adoptie van deze kinderen. Duizenden mensen gaven aan deze oproep gehoor en het aantal adoptiekinderen nam sterk toe. Er kwamen vooral veel kinderen uit Zuid-Korea, Indonesië, India, Colombia en Bangladesh. In 1980 bereikte het aantal buitenlandse adoptiekinderen met bijna 1600 kinderen een hoogtepunt.

In 1989 werd de Wet Opnemings Buitenlandse Kinderen voor Adoptie (WOBKA) van kracht. Met deze wet werd onder andere een vergunningstelsel ingevoerd. Alleen adoptieorganisaties die door het Ministerie van Justitie waren erkend, mochten nog bemiddelen bij adopties.

In 1993 werd het Haags Adoptie Verdrag door 66 landen ondertekend. Het verdrag werd in Nederland geratificeerd in 1995. Een belangrijk uitgangspunt in dit verdrag is dat kinderen het beste in een gezin kunnen opgroeien, bij voorkeur in het eigen land en met de eigen cultuur. Alleen als kinderen niet bij hun biologische ouders kunnen opgroeien en er in het land van herkomst ook geen adoptie- of pleeggezin kan worden gevonden, komt een kind in aanmerking voor interlandelijke adoptie. Dit wordt ook wel het subsidiariteitsbeginsel genoemd. Tot op de dag van vandaag wordt de praktijk van adoptie bepaald door het Haags Adoptieverdrag.

Om een kind te mogen adopteren, was vanaf het begin van de interlandelijke adopties een beginseltoestemming van de Raad voor de Kinderbescherming nodig. Alleen met een beginseltoestemming was, en is, het mogelijk om een kind op een legale wijze te adopteren. De voorbereiding van adoptieouders was lange tijd beperkt. Pas met de WOBKA van 1989 werd de

voorbereiding via de Stichting Adoptievoorzieningen verplicht gesteld.

Als adoptieouders een beginseltoestemming hadden, konden ze een adoptie regelen met behulp van een bemiddelingsorganisatie. Er zijn in de loop der jaren tientallen kleine en grotere bemiddelingsorganisaties geweest. Een grote bemiddelingsorganisatie was het Bureau Interlandelijke Adoptie (BIA), dat in 1975 ontstond als een gevolg van een fusie van Stichting Interlandelijke Adoptie (SIA), de interlandelijke tak van de Nederlandse Vereniging voor Pleeggezinnen (NVP) en de adoptietak van Wereldkinderen. Een andere grote bemiddelingsorganisatie was de Vereniging Buitenlandse Adoptie Noord-Nederland (BANND), die voornamelijk voor Sri Lanka en Indonesië bemiddelde. In 1995 werd de vereniging opgeheven en ging deze op in Wereldkinderen. In 1980 werd de stichting Kind en Toekomst opgericht, een grote adoptieorganisatie die nog steeds bestaat. Van 1979 tot 2009 bestond stichting Foundation Life Adoption Service and Happiness (FLASH), die vooral bemiddelde bij adopties vanuit Sri Lanka. In 1989 werd stichting Meiling opgericht, die vooral voor adopties vanuit China bemiddelde.

Naast deze bemiddelingsorganisaties zijn er nog vele kleinere organisaties actief geweest. Adoptieouders konden ook via privé-contacten een kind adopteren, dit werd zelfdoenerschap genoemd. Zelfdoeners reisden zelf naar de landen af, legden en onderhielden contacten zelfstandig en doorliepen procedures met lokale hulp. Vanuit bemiddelingsorganisaties was er veel kritiek op zelfdoeners.

Voor een uitgebreid overzicht van de geschiedenis van adoptie in Nederland verwijzen wij naar het boek van René Hoksbergen uit 2012: 'Kinderen die niet konden blijven: Zestig jaar adoptie in beeld'.

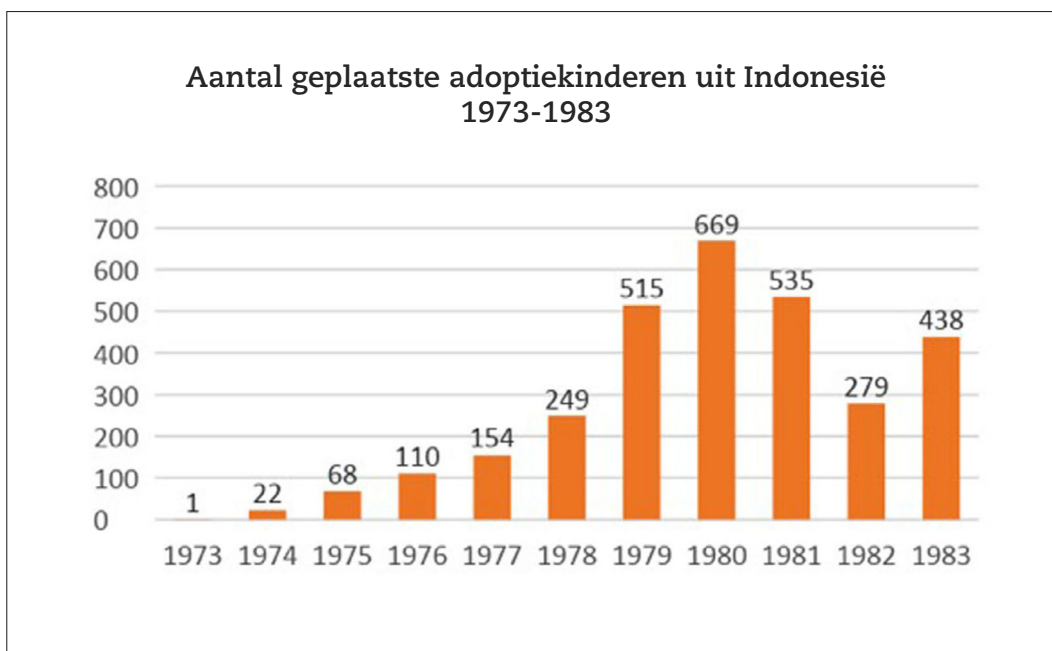
Introductie

Vanaf de opkomst van interlandelijke adoptie in 1973 tot het door Indonesië sluiten van de grenzen voor buitenlandse adoptie in 1984 zijn er in totaal 3.072 Indonesische kinderen geadopteerd door Nederlandse gezinnen. Sindsdien is er veel veranderd op het gebied van cultuur, wetgeving en pedagogisch inzicht in beide landen. Toch blijkt een zo belangrijk en interessant onderwerp als internationale adoptie tussen Indonesië en Nederland tot nu toe maar weinig behandeld te zijn, met als resultaat dat er weinig documentatie te vinden is.

Dit rapport is gebaseerd op literatuurstudie uit boeken, publicaties en artikelen. Ook zijn er verschillende personen geraadpleegd die een belangrijke rol in dit proces hebben gespeeld,

om zo diepere inzichten te verkrijgen in de context en procedures van interlandelijke adopties. Het doel hiervan was om verschillende perspectieven en soorten informatie te verzamelen voor een evenwichtig resultaat.

Het eerste deel van het rapport is gewijd aan een schets van Indonesië in de jaren 70 en 80 en verschillende contexten van invloed op adoptie, waarna er in het tweede deel verder wordt ingegaan op het verloop en de procedures. Tot slot wordt in het derde deel van het rapport aandacht besteed aan gebeurtenissen en veranderingen vanaf de stop van interlandelijke adopties in 1983.

Deel 1 Indonesië in de jaren 70 en 80

Om de achtergrond en totstandkoming van adopties te begrijpen is het van belang meer inzicht te verkrijgen in hoe Indonesië als land functioneerde. In dit deel zal er worden ingegaan op de historische band van Nederland met Indonesië, het gezinsleven en verschillende culturele aspecten van het Indonesische leven tussen 1973 en 1983.

1 Indonesische geografie en geschiedenis

Indonesië is een eilandengroep of archipel in Zuidoost-Azië. Met zijn totale landoppervlak van bijna 2 miljoen vierkante kilometer is het land ongeveer 52 keer zo groot als Nederland. Het omvat circa 17.000 eilanden met een bevolking van 261 miljoen mensen, van wie de helft op het dichtbevolkte (hoofd-)eiland Java woont. Dit eiland is één van de dichtstbevolkte eilanden ter wereld en Indonesië is het op twee na grootste land ter wereld gezien de bevolkingsgrootte. Van de bijna 17.000 eilanden zijn er ongeveer 1000 bewoond. Vrijwel alle inwoners spreken de landstaal, Bahasa Indonesia, maar er zijn verschillende dialecten en talen te vinden in de gehele archipel.

Onder president Soekarno (1945-1966) werd in juni 1945 een Indonesische staatsideologie ingevoerd, ook wel *Pancasila*.¹ Deze bestaat sindsdien uit vijf basisprincipes:

1. Geloof in de ene en enige God;
2. Rechtvaardige en beschaafde menselijkheid;
3. Nationaal bewustzijn en trots;
4. Democratie, voortvloeiend uit innerlijke wijsheid en consensus;
5. Sociale rechtvaardigheid voor de gehele Indonesische bevolking.

In het kort beschrijven deze principes lijnen om te volgen bij handelen, zowel op individueel als staatsniveau. Het eerste principe omvat ieder monotheïstisch geloof, waar later ook polytheïstische religies als het boeddhisme en hindoeïsme als invulling van het principe golden. Het tweede principe beschrijft hoe iedere Indonesiër met rechtvaardigheid dient te worden behandeld. Het derde beschrijft vaderlandsliefde en eenheid voor alle Indonesiërs. *Pancasila*-democratie wordt volgens de principes geleid door overleg en consensus. Tot slot beschrijft het laatste punt het streven naar rechtvaardigheid en gelijke welvaartsverdeling.

Nederlands-Indië

Indonesië is lange tijd een bron geweest van handel in specerijen, waar Nederland met de VOC een belangrijke rol in heeft gespeeld. De VOC ging in 1796 failliet, maar het Nederlands Koninkrijk bleef zijn enorme handelsinvloed en afhankelijkheid van Indonesië behouden. Dit leidde uiteindelijk tot de bezetting van Indonesië in 1816, die na 147 jaar leidde tot een onafhankelijkheidsoorlog en haar latere onafhankelijkheidsverklaring in de nasleep van de Tweede Wereldoorlog.

1.1 Kolonisatie en onafhankelijkheid

Indonesië was sinds 1816 een koloniale staat van het Nederlandse Koninkrijk. In de tijd van bezetting werd het land Nederlands-Indië genoemd. De spanningen liepen steeds verder op. Deze leidden echter niet direct tot de verklaring van de onafhankelijkheid. Pas na het einde van de Japanse bezetting tussen 1942 en 1945, tijdens de Tweede Wereldoorlog, heeft Indonesië zich op 27 augustus 1945 officieel onafhankelijk verklaard van Nederland. Hierop volgden een aantal door Nederland opgezette *politioenele acties*. Door het excessief geweld tijdens deze acties heeft Piet Hagen deze ook wel *militaire acties* genoemd¹.

1.1.1 Migratie tijdens en na de Tweede Wereldoorlog

Eenzijds door de gewelddadige bezetting door Japan, en later door het uitroepen van de onafhankelijkheid, kwam in 1945 een migratiestroom op gang, zowel van in Indonesië geboren Nederlanders als Nederlanders die repatrieerden. Dit houdt in dat zij na lange tijd terugkeerden, terwijl de eerste groep in Indonesië was geboren en nog nooit in 'het vaderland' gewoond had. In totaal zijn er meer dan 300.000 Nederlands-Indiërs teruggekeerd naar Nederland in de nasleep van de Tweede Wereldoorlog en de dekolonisatie die volgde.²

1.2 Het politieke klimaat

Sinds de onafhankelijkheid in 1945 is Indonesië verder gegaan als Republiek Indonesië, met een onafhankelijk verkozen parlement en een minister-president. In de tijd van adoptie was president Soeharto aan de macht, van 1966-1998.

¹ Hagen (2018)

² Statistieken van het Centrum voor de Geschiedenis van Migranten (2018)

1.2.1 De Nieuw Orde regering (1966-1998)¹³

In 1965 werd er een coup gepleegd door de Communistische Partij. Deze mislukte echter, door het handelen van Generaal Soeharto, waarna een periode van anticommunistisch sentiment en geweld volgde. Tijdens deze periode van ongeveer 6 maanden, werden leden van de communistische beweging PKI (Partai Komunis Indonesia) vervolgd en vermoord. Uiteindelijk heeft het leger, onder leiding van Generaal Soeharto, de zittende president Sukarno afgezet en zelf de leiding genomen. Soeharto werd president en heeft als militair dictator geregeerd tot zijn afzetting in 1998.

Soeharto's politiek en beleid

Zijn politiek werd getekend door bureaucratische, sterk geregeerde politiek. Hij voerde een over het algemeen seculier beleid en dat leidde tot een groeiend, sterk religieus, islamitisch tegengeluid. In de beginfase was Soeharto populair, maar eind jaren 70 ontstond er ophef over zijn autoritaire en toenemend corrupte regime. Hij investeerde sterk in landbouw en bracht inflatie sterk naar beneden, wat leidde tot een verbetering van de economie in de vroege jaren 70.

Dharma Wanita of de Vrouwenplicht

In Indonesië kreeg de vrouwenbeweging vorm met de door de staat gecontroleerde oprichting van de Vrouwenplicht (Dharma Wanita) en het gezinswelzijnsprogramma PKK. In 1974 werd de vrouwenplicht ingevoerd, onder toezicht van het leger. Vrouwen van alle overheidsmedewerkers, staatsbedrijven en andere overheidsorganen waren verplicht zich aan te sluiten bij deze groepering. Vrouwenrechten en -emancipatie werden hiermee gereguleerd en beperkt, aangezien deze en andere groepen niet onafhankelijk mochten samenkomen. De Dharma Wanita had voornamelijk een voorbeeldfunctie voor de midden- en hogere klassen, de lagere klassen lieten zich leiden door lokale PKK leefregels.

Het gezinswelzijnsprogramma PKK

Het gezinswelzijnsprogramma of Pembinaan Kesejahteraan Keluarga (PKK) werd begin jaren 50 ingevoerd om een impuls te geven op het gebied van welzijn en dorpsontwikkeling.⁴ Via het PKK en Dharma Wanita beschrijft de staat de rol van de vrouw in het landelijk geheel onder de noemer 'de vijf plichten van de vrouw'. Deze plichten beschrijven de verschillende rollen die een vrouw diende aan te nemen. De eerste plicht was

als liefhebbende echtgenote, daarna moeder, huisvrouw, arbeidskracht en tot slot als lid van een vrouwenorganisatie.

1.2.2 Religie in de politiek

Begin jaren 80 had Indonesië een seculier-militaire regering, met een sterke islamitische oppositie. Een stelling van de oppositie was de weerstand tegen de uitstroom van islamitische kinderen naar westerse (lees: christelijke) gezinnen⁵. Soeharto had tot dan toe wetgeving doorgevoerd die religie scheidde van het politieke klimaat en religieuze gewoontes ondergeschikt maakte aan het regime. Zo voerde hij wetgeving door op het gebied van huwelijksregistratie, waardoor huwelijken niet langer erkend werden wanneer ze niet geregistreerd waren. Hiervoor was het voldoende als een huwelijk volgens lokale en religieuze waarden was voltrokken.³

2 Gezinsleven en cultuur

Indonesië kan met recht een pluriforme samenleving worden genoemd, nu nog, evenals in de jaren 70 en 80. Culturele en familiale nuances worden dus gevormd door een mix van achtergrond, religie, afkomst en het gebied waar men vandaan komt.

2.1 Het dagelijks leven

2.1.1 Het huwelijk

In 1976 was een meisje gemiddeld 15,9 jaar wanneer zij voor het eerst in het huwelijk trad. Meisjes leefden doorgaans bij de eigen ouders tot en met de huwelijksvoltrekking. Afhankelijk van haar afkomst trok zij hierna bij haar schoonfamilie in, kwam de bruidegom bij haar wonen of hadden zij de vrijheid gezamenlijk te bepalen waar te gaan wonen.⁶

De maagdelijkheid van het meisje werd gezien als een groot goed, waarvoor de eigen familie verantwoordelijk was.⁷ Als het meisje voor het huwelijk haar maagdelijkheid verloor, leidde dit tot grote schaamte. Hierdoor liep het meisje het risico op mishandeling en uitsluiting door haar familie en de betrokken gemeenschap. De echtelijke staat van de vrouw had ook invloed op haar status in de maatschappij. De getrouwde vrouw stond boven de ongetrouwde vrouw. Een vrouw met kinderen stond boven beiden.⁸ Hiermee kan worden gezegd dat het trouwen en het krijgen van kinderen een belangrijk statussymbool was en centraal stond in het vervullen van de rol als vrouw in deze gemeenschap.

1 Hagen (2018)

3 Wetenschappelijke raad voor het regeringsbeleid (2006)

4 Indoc (1988)

5 Interview Bertie Treur (2019)

6 Un.org (2012)

7 Bennett (2005)

8 Ihromi (1975)

2.1.2 De positie van vrouwen

Indonesië kent een rijke mix van culturen en gebieden. Er bestonden grote verschillen tussen eilanden, evenals tussen steden en het platteland. Gemiddeld gesproken namen meisjes vroeg in de jaren 80 nog een groot deel van het huishouden op zich. Meisjes van 10-15 jaar besteedden net zoveel tijd aan het verzorgen van jongere leden van het gezin als volwassen vrouwen in diezelfde huishoudens.^{4,5}

Bertie Treur, oprichter en directeur van Kind & Toekomst, vertelde in een interview over haar ervaring met de positie van meisjes en jonge vrouwen in Indonesië.⁵ Ongetrouwde dochters uit armere gezinnen moesten financieel bijdragen aan het gezin door te gaan werken. De meisjes hadden veelal nauwelijks een opleiding genoten, waardoor er weinig keuze was. Er werd voor hen een baantje gezocht als hulp in de huishouding, inwonend bij een familie, of als "gastvrouw in een bordeel", wat in de praktijk betekende dat ze gedwongen werd als prostituee te werken. Religie was hierin ook een sterke overweging, bij sterke religieuze overtuiging was de prostitutie (nog) minder aantrekkelijk. De meisjes werkten vaak ver van huis. Misbruik door de vader, zoon of een andere man in het huishouden waar het jonge meisje werkte kwam vaak voor. In de prostitutie hadden de meisjes geen inspraak wat betreft het gebruik van anticonceptie, wat ook leidde tot ongewenste zwangerschappen.

2.1.3 Gevolgen van sociaal niet geaccepteerde zwangerschap

In die tijd kwam buitenechtelijke zwangerschap in alle lagen van de samenleving voor, maar vrouwen uit de lagere sociale klassen kwamen beduidend vaker in de hierboven beschreven risicovolle situaties terecht. Bij een dergelijke zwangerschap konden meisjes worden verstoten door de huishoudens waar zij werkten. Buitenechtelijk houdt in, buiten het huwelijk, of getrouwd, maar niet zwanger van de wettelijke partner. Wanneer de vrouw zwanger bleek, waren er verschillende mogelijkheden. Zij kon zelfstandig een kliniek of tehuis benaderen. Ook kon zij ervoor kiezen de zwangerschap uit te dragen en daarna het kind achter te laten. Tot slot kon zij terug naar haar eigen familie. Deze kon op haar beurt een aantal stappen ondernemen. Wanneer de moeder het kind besloot te houden en ervoor koos niet te trouwen, liep zij groot risico te worden ontferd en verstoten. Ook konden ouders, wanneer de biologische vader uit beeld was, kiezen voor een 'betaalde man' of 'Kawin Tubrukan'. Hierbij boden de ouders een som geld aan een man, om een huwelijk met hun dochter af te dwingen. De

kans op verstoting door de nieuwe partner bleef aanwezig, zeker wanneer dit huwelijk eigen biologische kinderen voortbracht. Tot slot kon de biologische vader wel in beeld zijn, wat leidde tot een gedwongen huwelijk op zeer jonge leeftijd.

Abortus was toentertijd bij wet verboden.⁹ Daarnaast was er geen expliciete wetgeving die de rechten van het kind kon waarborgen. Kindermishandeling viel in deze tijd onder dezelfde wetgeving als mishandeling van volwassenen. Volgens deze wetgeving was het echter zo dat volwassenen zelf aangifte moesten doen. In de praktijk gingen kinderen niet naar de politie om mishandeling of verwaarlozing te melden, dus tot rechtszaken kwam het zelden.⁹ In verschillende interviews werd er gesproken over een bekend gezegde in Indonesië, namelijk over 'de kinderen van de Kali', oftewel de kinderen van de rivier.¹⁰ Dit was een bekend fenomeen, waarbij moeders in wanhoop hun kinderen in of bij de rivier achterlieten.

2.1.4 Kraamzorg

Veel vrouwen kozen in deze tijd voor traditionele vroedvrouwen, verbonden aan de dorpen. Deze vrouwen waren niet opgeleid, maar kozen dit beroep na een spirituele roeping of om een familietraditie voort te zetten. Vanuit de overheid kwam er via de PKK wel een impuls ter professionalisering van deze vrouwen.⁴ Echter hield de voorkeur voor traditionele vroedvrouwen in dat er bij de meeste zwangerschappen en geboortes geen medische professional betrokken was.

2.2 De invloed van religie

Indonesië erkende 6 hoofdreligies, te weten de islam, christelijk protestantisme en katholicisme, het hindoeïsme, het boeddhisme en het Chinese confucianisme. Daarnaast zijn er nog een aantal kleinere religies, lokaal aangehangen door de (vaak) oorspronkelijke bewoners. Na de scheiding van Bangladesh en Pakistan werd Indonesië het grootste islamitische land ter wereld, met een totale aanhang van meer dan 87% van de bevolking.¹¹ Religie kan van grote invloed zijn in Indonesië. Religieuze overtuigingen worden bijvoorbeeld geregistreerd en vermeld op het paspoort. Wanneer men zich als atheïstisch of anders registreert dan de 6 erkende hoofdreligies blijft dit gedeelte leeg op de ID kaart. Dit kon tot hinder leiden in het dagelijks leven, zoals bij het vinden van een baan.⁴

In de jaren 70 en 80 was er enige segregatie op het gebied van religie, waardoor bijvoorbeeld scholen en opvang vanuit religieuze opvattingen werden ingericht. Het kon dus zijn dat biologische ouders enige afstand moesten afleggen om passende opvang te vinden. Dit bleek echter wel afhankelijk van het

4 Indoc (1988)

5 Interview Bertie Treur (2019)

9 Haditono (1981)

10 Anoniem

11 Religie Statistiek

gebied, het kon sterk verschillen per eiland of stad om wat voor afstanden dit ging.

2.2.1 Religieuze banden tussen Nederland en Indonesië

In die tijd speelde in Nederland religie ook een grote rol, waarbij de kerk nauw contact had met de kloosters en andere vormen van hoofdzakelijk katholieke opvang in Indonesië. Oproepen uit die tijd, zoals benoemd in het Reformatorisch Dagblad, en de banden met kloosters, tonen aan dat er vanuit de kerk sterk werd gemotiveerd om te adopteren. Dit gold overigens ook voor andere landen, in deze periode had adoptie in zijn algemeenheid nog een sterk idealistisch karakter.¹²

2.2.2 Adat normen en waarden

Indonesië is een pluriforme samenleving, opgebouwd uit 24 verschillende regio's en vele duizenden eilanden. Er bestaat wel een landsidentiteit, maar de lokale omgeving speelt hierdoor een grote rol in het dagelijks leven. Adat betreft een lokale set van normen en waarden, verbonden aan de lokale cultuur en beïnvloed door religie. Deze hingen samen met de religieuze overtuigingen in het gebied, maar omvatten meer de dagelijkse structuur van de leefomgeving, zoals respect, eetgewoontes en sociale omgang.¹³ Deze bepaalden ook de lokale politieke hiërarchie, zoals het bestaansrecht en de macht van een Kepala Desa (dorpshoofd) en regelingen rondom het erfrecht.

---

12 Hoksbergen (2012)

13 Henley & Davidson (2008)

Deel 2 Indonesië en adoptie

3 Adoptieverloop

Het eerste Indonesische adoptiekind kwam naar Nederland in 1973. In Figuur 1 (zie p. 5) is een overzicht terug te vinden van het aantal plaatsingen per jaar. De piek werd bereikt tussen 1979 en 1981. In totaal zijn er 3.072 Indonesische kinderen via adoptie naar Nederland gekomen. Hoewel de band tussen Nederland en Indonesië complex was, was Indonesië wel een bekende entiteit. De Indonesische cultuur was een belangrijk onderdeel van de Nederlandse identiteit, zowel in koloniale tijd als in de vorm van de enorme migratiestroom in de jaren 50 en 60. Dit maakte het land herkenbaar en gevoelsmatig dichtbij. Dit kan de voorkeur voor zelfdoenerschap of deelbemiddeling in Indonesië verklaren.¹⁰

4 Betrokken organisaties en stichtingen

In Nederland was er voor 1989 geen wet die bepaalde wie een bemiddelingsorganisatie mocht starten. Er was in deze tijd een aantal grote stichtingen actief als bemiddelaar voor Indonesische kinderen. Daarnaast ontstonden er richting het einde van de jaren 70 nog een aantal kleine stichtingen die zich exclusief richtten op adopties uit Indonesië.

4.1 Bureau Interlandelijke Adoptie/Wereldkinderen

Van de kinderen die via vergunninghouders werden geadopteerd, kwamen de meeste kinderen via bemiddeling van Bureau Interlandelijke Adoptie (BIA). BIA was het resultaat van een fusie in 1975 van Stichting Interlandelijke Adoptie (SIA), de interlandelijke adoptietak van de Nederlandse Vereniging voor Pleeggezinnen (NVP) en de adoptietak van Wereldkinderen.¹²

Via Wereldkinderen/het BIA hebben er 1788 adopties plaatsgevonden in de jaren 70. Het contact werd in 1981 door het BIA stopgezet vanwege onbetrouwbare kanalen en gebrekkig inzicht in de (verhoogde) bemiddelingskosten.¹⁴

4.2 Stichting BANND

Stichting Buitenlandse Adoptie Noord Nederland is opgezet door een Gronings echtpaar en vertegenwoordigde de bemiddeling van de meest noordelijke drie provincies. Officieel werkt BANND sinds 1973. Dit maakt BANND een van de oudste vergunninghouders. BANND sloot haar bemiddelingsstak in 1995, de afdeling projecthulp bleef echter wel bestaan.

4.3 Stichting Flash

Stichting Foundation Life Adoption Service and Happiness (FLASH) werd in 1979 opgericht door een groep ouders, zelf met adoptiekinderen uit Sri Lanka en de intentie om andere gezinnen hiermee te helpen. Na oprichting ontstonden er contacten in onder andere Indonesië, waar zij hebben bemiddeld tot de sluiting in 1983.¹²

4.4 Stichting Overzeese Contacten en Stichting Kind en Toekomst

Bertie Treur begon in 1977 met het bemiddelen in adopties uit Indonesië, in eerste instantie via Stichting Overzeese Contacten. Dit was een stichting die als zusterstichting was verbonden aan de Indonesische Yayasan Nedindo.¹⁵ De SOC hield zich bezig met weerziensreizen voor Nederlands-Indiërs en coördineerde ook lokale projecthulp. In 1980 besloot de SOC, na sterke toename van het aantal bemiddelingszaken, de focus uitsluitend te leggen op weerziensreizen. Onder de naam Stichting Kind en Toekomst ging Bertie Treur daarom in 1980 zelfstandig verder als adoptiebemiddelaar voor Indonesië.

4.5 Kleinere stichtingen en samenwerkingsverbanden

Er ontstond laat in de jaren 70 een aantal kleine stichtingen, enkel gericht op Indonesië. Allereerst zal een klein overzicht worden gegeven van de verschillende geregistreerde (kleine) stichtingen en contacten. Naast deze contacten waren er (vermoedelijk) vele privé-contacten en andere kleine kanalen. *Stichting Melatti* was een stichting opgericht in Nederland in samenwerking met Yayasan Pa van der Steur, een oud weeshuis in de omgeving van Jakarta. Het weeshuis bestond al sinds 1893 met als doel (wees-)kinderen een thuis, educatie en startpositie in de maatschappij te bieden.¹⁶ De eerste bemiddeling vond plaats in 1973, waarop er 22 volgden in 1974. Er zijn tussen 1973 en 1983 bij elkaar circa 100 kinderen via Yayasan Pa van der Steur/Stichting Melatti naar Nederland gekomen.²⁴ *Stichting Bina Sejahtera* (600 kinderen). Bina Sejahtera (Huis van Welvaart) was een weeshuis in Jakarta. De oorspronkelijke locatie bestaat inmiddels niet meer, maar er is een nieuw weeshuis dat vandaag de dag nog bestaat. In totaal zijn er ongeveer 600 kinderen via deze stichting geadopteerd.

Stichting Mulia was gevestigd in Midden-Nederland. In Indonesië werkte zij nauw samen met de familie Winata, die lokaal

¹⁰ Anoniem

¹² Hoksbergen (2012)

¹⁴ Wereldkinderen Magazine (1983,2)

¹⁵ Gideonse-Haberkorn (1979)

¹⁶ Pavandersteur.org (2019)

de adopties voorbereidde en ouders begeleidde in Jakarta.¹⁷ Ongeveer 150 kinderen zijn via deze stichting naar Nederland gekomen.

Stichting Bemiddeling Adopties (40 kinderen) heeft als enige van de kleinere stichtingen langer bestaan. In 1988 werden de contacten overgedragen aan het BIA. Bijzonder om te vermelden is dat als gevolg van deze overdracht 125 archieven uit verschillende landen, sinds 1989 op de zolder van een oud-bestuurslid hebben gelegen. In 2017 zijn deze ontdekt en ze zijn inmiddels ondergebracht bij het FLOM.¹⁸

Tot slot waren er de *Stichting Immanuel/Emanuel*, verantwoordelijk voor circa 100 kinderen, Stichting Heerebout, ongeveer 50 kinderen bemiddeld tot 1982, en stichting Teman Anak Anak. *Stichting Teman Anak Anak* (Kindervriend) heeft maar kort bestaan. De stichting werd vlak voor het einde van de adoptie uit Indonesië opgericht, in 1982. In totaal hebben zij voor 42 kinderen bemiddeld.¹²

5 Kindertehuizen

5.1 Pondok Pelangi of het Huis van de Regenboog

Pondok Pelangi was een kindertehuis, net boven Jakarta gelegen. Onder leiding van de Nederlandse mevrouw Bayards verbleven hier te allen tijde tussen de tien en twintig kinderen. Geïnterviewden vertellen in gesprekken over dit kindertehuis in Indonesië en het contact met Nederland. De kinderen werden tijdelijk opgevangen, waarna een deel terug ging naar de biologische ouders, een deel binnenlands en een klein deel buitenland werd geadopteerd. Naast haar werkzaamheden in zelfstandige bemiddeling, werkte zij later samen met Wereldkinderen (zowel voor projecthulp als voor adoptie) en het BIA. Het was haar verantwoordelijkheid om papieren in orde te helpen maken of op te stellen en het contact te leggen met Sayap Ibu (zie de volgende alinea). Ouders verbleven in de tussentijd in hotels en zagen het kind dagelijks. Bij elkaar duurde het van aankomst tot vertrek met het kind ongeveer twee weken.

5.2 Sayap Ibu of Moeders Vleugels⁹

Sayap Ibu was een staatskindertehuis, opgericht in Jakarta in 1975. Het tehuis was verantwoordelijk voor de uitvoer van de rechterlijke adoptieprocedure in Indonesië namens de staat. Documenten werden door en met een kindertehuis verzameld, waarna ze werden opgestuurd naar Sayap Ibu.¹⁰ Zij zorg-

den er vervolgens voor dat dit bij het gerechtshof terecht kwam en handelden de aanvraag af. Dit was echter niet verplicht. Het was voor een kindertehuis of andere instantie nog steeds mogelijk om zelfstandig een aanvraag in te dienen bij het gerechtshof.⁵

Het Sayap Ibu was naast hoofdverantwoordelijke voor de gerechtelijke procedures ook een kindertehuis. Kinderen met een complexe handicap of medische hulpvraag werden hier niet opgenomen, deze werden doorverwezen naar andere instanties. Moeders konden zich aanmelden vanaf de 4^e maand van hun zwangerschap en ontvingen vanaf dat moment begeleiding. Vanaf de 7^e maand konden zij ook op het terrein verblijven en ontvingen zij hier pre- en postnatale medische zorg.

5.3 Zelfdoeners

'Zelfdoener' was een term voor ouders die het adoptieproces zonder bemiddelaar of vergunninghouder doorliepen. Ook voor hen was het verplicht eerst beginseltoestemming te krijgen van het ministerie van Justitie. De beginseltoestemming was voldoende om in Indonesië zelfstandig het adoptieproces op te starten, met de lokale ondersteuning van kindertehuizen of andere betrokkenen. Wanneer zij lokaal gematcht werden, konden zij met een daar verkregen afstandsverklaring, geboortakte en de beginseltoestemming uit Nederland een zogenaamde rechtbankuitspraak starten, waar de adoptie volgens hetzelfde proces als met bemiddeling werd uitgesproken en in Nederland werd gelegaliseerd.

5.3.1 Rechtbankuitspraken

Vanuit Wereldkinderen en de overheid was er al vroeg in de jaren 70 kritiek op deze werkwijze, omdat er gebrek aan inzicht was in de achtergrond van de kinderen, in de financiële stromen, en de betrouwbaarheid van de contacten slecht kon worden gecontroleerd.^{20 21 22} Later werd door Nederland (deel)bemiddeling verplicht, waardoor zelfdoeners een kanaal ter controle moesten aanmelden bij een vergunninghouder. Deze kon ouders dan informeren over de betrouwbaarheid en eventuele andere beschikbare informatie die bij hen al bekend was.

5 Interview Bertie Treur (2019)

9 Haditono (1981)

10 Anoniem

12 Hoksbergen (2012)

17 Favor (2018)

18 Idzikowska (2018)

20 Interview Jan Doornewaard

21 Interview Zef Hendriks

22 Temorshuizen-Arts (2000)

6 Wet- en regelgeving

Internationale adoptie moest niet alleen aan de indertijd geldende wetten van Indonesië voldoen, maar ook aan de Nederlandse. Om internationale adoptie beter te begrijpen is het dus belangrijk om te weten wat de insteek en beperkingen zijn van het toenmalig geldend wettelijk kader.

6.1 Internationale verdragen

Internationale adoptie als vorm van hulpverlening ontstond eind jaren 60, begin jaren 70. Door de vrij abrupte toename moesten deze adopties in eerste instantie voornamelijk aan binnenlandse wet- en regelgeving voldoen. Interlandelijke adopties uit Indonesië werden al in 1983 stopgezet en hebben daarmee niet van de internationale afstemming kunnen profiteren die later volgde met de komst van het VN Verdrag inzake de Rechten van het Kind (IRVK, 1989), het Haags Adoptie Verdrag (1993) en de oprichting van de Centrale Autoriteit Internationale Kinderaangelegenheden (CA). De CA is een controlerende tak van het ministerie van Justitie en Veiligheid, belast met het waarborgen van de naleving van dit verdrag, en een aantal andere internationale verdragen omtrent kinderrechten. Zowel Indonesië als Nederland hadden echter wel binnenlandse wet- en regelgeving waaraan internationale adopties moesten voldoen. Een voorwaarde voor adoptie in Nederland was dat de adoptie aan nationale wetgeving in het land van herkomst moest voldoen, voordat deze erkend mocht worden in Nederland.

6.2 Indonesische wet- en regelgeving

Indonesische wetgeving was voor een zeer groot deel gebaseerd op bestaande Nederlandse wetgeving. Na de verklaring van de onafhankelijkheid is de bestaande Nederlandse grondwet namelijk door Indonesië overgenomen.²²

Er bestond een wet gelijk aan de Nederlandse Adoptiewet van 1956. Deze wetgeving was echter, net als de Nederlandse adoptiewetgeving, gericht op binnenlandse adopties. De invloed en invulling van verschillende maatschappelijke taken en bijdragen zoals het huwelijk, werk en familie zijn deels bepaald door erfrecht.⁸ De inrichting van het erfrecht wisselt in de complexe Indonesische samenleving echter per religie, gebied en achtergrond van de lokale bevolking. Grofweg kan er worden gesproken over drie verschillende mogelijkheden. De eerste weg is patrilineair, de tweede matrilineair en tot slot is er nog bilateraal. Deze sociale inrichting van het erfrecht had invloed op de onafhankelijkheid van vrouwen, status en lokale machtsverhoudingen.

8 Ihromi (1975)

10 Anoniem

13 Henley & Davidson (2008)

22 Temorshuizen-Arts (2000)

23 Gluckman (1949)

6.2.1 Adat wetgeving

Adat was in zichzelf geen officiële wetgeving, maar een organisch web van leefregels gebaseerd op lokale normen en waarden, kleinschalige economie, samenleving van verschillende families/stammen en de inrichting van het erfrecht. Bij het ontwerpen en organiseren van wetgevingsstructuren werd er door de Britten en Nederlanders rekening gehouden met deze 'lokale gewoontes' en zijn zij verweven geraakt met gestructureerde wetgeving²³.

Uit interviews blijkt dat een rechter bijvoorbeeld een uitspraak kon onderbouwen met de motivatie dat dit voor een bepaald gebied 'de normale gang van zaken' was. Op deze wijze konden de gewoontes, normen en waarden wel degelijk invloed hebben op de rechtspraak, los van of zij daadwerkelijk als wetgeving waren vastgelegd.

6.2.2 Centrale registratie

Centrale geboorteregistratie was niet gebruikelijk vlak na de geboorte, maar vond voornamelijk plaats op het moment dat dit verplicht was, zoals bijvoorbeeld bij het volgen van onderwijs.²⁴ In Indonesië was het zo dat in die tijd lokale opvattingen sterker golden dan centrale wet- en regelgeving. Onderling samenleven was van sterk belang, bemoeienis van een centrale overheid was er vrijwel niet. Er werd geen noodzaak gevoeld voor levens- of financiële registratie.^{10 13} Erkenning van omgeving wat betreft geboorte, huwelijk of overlijden werd als voldoende geacht en het kwam regelmatig voor dat dit verder niet centraal werd geregistreerd.

6.3 Nederlandse wet- en regelgeving

In Nederland waren adopties juridisch geregeld via de adoptiewet van 1956. In 1966 kwam er een aanpassing in de vreemdelingenwetgeving. In 1974 werd deze wet aangepast om ook adoptie van buitenlandse kinderen mogelijk te maken, door deze via de vreemdelingenwetgeving te laten legaliseren. Voor deze tijd werd er ook geadopteerd, maar waren er geen legale procedures mogelijk. Deze kinderen ontvingen in eerste instantie dus geen status en konden niet worden ingeschreven. Over de tijd heen zijn er geen wetswijzigingen, maar wel meerdere aanpassingen in de beleidskaders geweest. In de Adoptienota van het BeleidsOverleg Adoptie (BOA) uit 1980 zijn een aantal veranderingen in het beleid beschreven. De bekende leeftijdsgrens van adoptieouders werd hiermee van 42 naar 40 jaar teruggebracht en het werd voor bemiddelaars verplicht een vergunning aan te vragen bij het ministerie van Justitie. Ook werd er gepleit voor het creëren van een voor-

keursregeling voor niet alleen biologische, maar ook sociale broertjes of zusjes (1981), en werd het vanaf 1982 strafbaar om kinderen zonder de juiste papieren op te nemen in het gezin.²⁵ Structurele, vernieuwde wetgeving werd doorgevoerd in 1989 onder de naam WOB-P.

7 De Adoptieprocedure

Er waren verschillende processen voor zelfdoeners, vormen van deelbemiddeling en bemiddeling via een vergunninghouder. Een aantal stappen moest echter door ieder ouderpaar worden doorlopen, ongeacht de gekozen route. Zo moest iedere ouder een gezinsonderzoek doorlopen, waarna zij beginseltoestemming ontvingen van de Raad voor de Kinderbescherming.

In het verloop van de adoptieprocedures waren er een aantal ijkpunten en relevante documenten. Allereerst werd er door middel van een afstandsverklaring door de biologische ouders erkend dat zij afstand deden van hun rechten als ouder. Hierop volgde een voogdijoverdracht, waarbij de verantwoordelijkheid doorgaans werd gedragen door het betrokken kindertehuis. Met de in Nederland verkregen beginseltoestemming konden adoptieouders afreizen naar Indonesië, of zich aanmelden bij een bemiddelingsbureau. Na aanvraag en goedkeuring van de adoptie, ontvingen ouders van de rechtbank een geboorteakte, de voogdij en uitreispapieren voor het kind.

7.1 Beginseltoestemming

Voordat internationale adopties op gang kwamen, bestond er al wet- en regelgeving omtrent pleegouderzorg en binnenlandse adopties. Een voorwaarde hiervoor was een controle van geschiktheid van een (aanstaand) (pleeg-)ouder door middel van een gezinsonderzoek.

In de tijd dat interlandelijke adopties op gang kwamen, nam ook het aantal verzoeken tot het verkrijgen van beginseltoestemming toe. Het kostte ongeveer 1,5 tot 2 jaar voor de Raad voor de Kinderbescherming om het gezinsonderzoek af te ronden. Dit onderzoek bestond uit een serie huisbezoeken en gesprekken met het gezin. Hierbij werd aandacht besteed aan de huwelijksrelatie, thuissituatie, werksituatie, (huidige) gezinssituatie, mentale en emotionele gezondheid, persoonlijke en relationele weerstand, kinderloosheid en verwachtingen van de ouders ten opzichte van het adoptieproces en – kind.¹²

De beginseltoestemming was in principe voldoende om adoptieprocedures in Indonesië te starten. Mensen konden ervoor

kiezen zich in te schrijven bij een bemiddelingsbureau, of om zelf af te reizen en de procedure zelfstandig te starten. Zelfdoeners konden in de praktijk de beginseltoestemming afwachten, maar het kwam ook voor dat zij al in het land van herkomst waren en een (spoed)aanvraag deden bij de Raad voor de Kinderbescherming. Dit zette druk op de al belaste wachtlijsten.²⁶

7.2 Afstandsverklaring

Vaak was het kindertehuis in het bezit van een afstandsverklaring van de moeder, waarop een aantal gegevens vermeld stond.⁵⁻¹⁰ Bij Pondok Pelangi was het gebruikelijk dat iemand van het tehuis de wijken in liep om te controleren of bepaalde adressen bestonden en andere gegevens klopten. In hoeverre andere kindertehuizen dit ook deden is onbekend. De afstandsverklaring bevatte persoonlijke gegevens over zowel moeder als vader, mits de laatste nog in beeld of bekend was. De afstandsverklaring werd vaak getekend door het wijk- of dorpshef, de *Kepala Desa*. Deze ondertekening werd wettelijk erkend. De afstandsverklaring was een verplicht document en werd meegezonden wanneer de aanvraag zelfstandig of bij Sayab Ibu werd ingediend.

7.3 Voogdijoverdracht

De voogdijoverdracht werd uitgesproken door het centrale rechterlijke orgaan (gerechtshof), de Dewan Nasional. De voogdij werd hierbij officieel overgedragen, van het kindertehuis waar het kind verbleef naar de adoptieouders. Mevrouw Nasution was voorzitter van het hof. Zij was de vrouw van generaal Nasution en als vrouw van een (gevalen) statenlid in Indonesië had zij veel bereikt binnen de sociale en gerechtelijke systemen. Zij was nauw betrokken bij de samenwerking met Nederland.²¹

7.4 Gezondheid en de medische verklaring

De kinderen kwamen vaak in slechte staat aan bij het kindertehuis. Bertie Treur vertelde in het interview over vele kinderen die in slechte gezondheid binnenkwamen, met symptomen van ondervoeding en uitdroging. Ziekenhuizen konden of wilden deze kinderen vaak niet aannemen tot zij voor 70% waren uitgedroogd, waarna zij aan een infuus konden herstellen. Dit kwam door een gebrek aan mogelijkheden en materialen, maar vooral ook doordat deze kinderen uit tehuizen of van de straat als de minsten uit de samenleving werden beschouwd. Er waren geen artsen of verpleegkundigen structureel verbou-

5 Interview Bertie Treur (2019)

10 Anoniem

12 Hoksbergen (2012)

21 Interview Zef Hendriks

25 Juridisch Verslag Kinderrechter 1983 - Opname van Indonesische kinderen

26 Wereldkinderen Magazine (1979,1)

den aan de kindertehuizen. Kindertehuizen hadden vaak wel nauw contact met ziekenhuizen in de buurt, omdat een deel van de kinderen direct na geboorte bij hen werd gebracht of acute medische hulp nodig had op het moment van aankomst.⁵

7.5 De reis

Voor de Indonesische wet was het verplicht dat minimaal één van de adoptieouders aanwezig was bij de uitspraak van de adoptie in Jakarta. Wanneer een van de ouders er niet bij kon zijn, tekende de ander voor wettelijke volmacht. Bij aankomst in Indonesië werd de voogdijoverdracht direct ingediend, hierna moesten de ouders afwachten. Zij verbleven hiervoor in een hotel en konden hun kind dagelijks bezoeken in afwachting van de uitspraak. Na afloop kregen zij een geboorteakte (*Sulat Kelahiran*) en een gezondheidsverklaring van het kind, zoals opgesteld door een arts verbonden aan het kindertehuis mee.¹⁰ Ook kregen zij het originele paspoort van het kind.^{5 10}

7.5.1 Naturalisatie via de vreemdelingenwet in Nederland

Binnen 24 uur na aankomst moest het kind worden gemeld bij de politie/de vreemdelingendienst.²⁷ Op dat moment werd er een proces in gang gezet voor een tijdelijke verblijfsvergunning onder de vreemdelingenwetgeving. In de praktijk ontving een kind vervolgens een tijdelijke status, in afwachting van de legalisatie van de adoptie in Nederland. Deze vond één jaar na aankomst plaats, omdat ouders volgens Nederlandse wetgeving eerst een jaar als pleegouders het kind moesten verzorgen, alvorens de definitieve adoptie kon worden uitgesproken. Deze officiële opname in het gezin werd uitgesproken door de arrondissementsrechtbank. In deze procedure kon ook de naam van het kind worden veranderd. In de praktijk was deze procedure een formaliteit en is er voor zover bekend nooit een aanvraag afgewezen wanneer het kind al een jaar woonachtig was in Nederland.

7.6 Beperkingen van het adoptieproces

Inmiddels is er bekend dat, ondanks dat Indonesië wel bepaalde procedurele wetgeving had omtrent adoptie, deze regels lang niet altijd zijn gevolgd. Het eerder genoemde gebrek aan registratie, en het daaruit voortvloeiende gebrek aan inzicht, lijkt het adoptieproces gevoelig te hebben gemaakt voor misbruik en corruptie.^{10 28}

7.6.1 De geboorteakte

De geboorteakte heeft hier een bijzondere rol in gespeeld. Een geldig geboortecertificaat was, in combinatie met de adoptieuitspraak in Indonesië, volgens Nederlandse wetgeving voldoende om legaal geregistreerd te worden in Nederland. Het is daarbij opvallend, dat het vóór 1982 verplicht was de juiste papieren aan te leveren voor de procedure, maar dat pas na een aanpassing van de wet in 1982 het ook strafbaar was om deze te starten met onjuiste papieren. Vandaag de dag is bevolkingsregistratie in Indonesië nog altijd niet overal een gewoonte. Een aanvraag wordt vaak gedreven door noodzaak, bijvoorbeeld bij de start van de basisschool. Er is dan een geboortecertificaat nodig, dat ook vaak dan pas wordt aangevraagd. In bepaalde regio's zijn alle vormen van registraties weinig voorkomend en wordt er meer waarde gehecht aan informele erkenning.²⁴ Anno 2018 is 27% van de kinderen onder de vijf jaar bij de geboorte niet geregistreerd.²⁹

5 Interview Bertie Treur (2019)

10 Anoniem

27 Interview adoptiegezin (Indonesië)

28 Interview Hans Walenkamp

24 Platt (2013)

29 UNICEF Landen - Profiel: Indonesië

Deel 3 Adoptiestop en huidige situatie

Indonesië sloot haar grenzen en contacten voor internationale adoptie officieel op 1 januari 1984.^{14 30 31} Dit besluit volgde na jaren van pogingen het proces beter te reguleren. Er was in Indonesië veel kritiek op zelfdoeners, lokaal (financieel) misbruik van het proces en zelfs een aantal gevallen van babyhandel.¹⁴ In Indonesië werd er na een aantal incidenten steeds minder positief gekeken naar internationale adoptie. Dit, samen met een islamitische verschuiving in de politiek, leidde tot het aanscherpen van de wetgeving in 1981/1982 en het uiteindelijke sluiten van de grenzen begin 1984.¹² In de praktijk was de laatste rechtszaak al op 11 oktober 1983, waardoor aspirant adoptieouders die naar Indonesië waren afgereisd en op 13 oktober de rechtszaak zouden hebben, zonder hun kindje terug moesten naar Nederland. Sindsdien zijn er vele ontwikkelingen geweest, zowel op pedagogisch als op maatschappelijk en juridisch gebied.

8 De adoptiestop

Wereldkinderen had de samenwerking met Indonesië al eerder stopgezet, evenals BANND.⁵⁴ De belangrijkste reden hiervoor was het gebrekkige inzicht in financiële stromen, samen met de geruchten over algehele onbetrouwbaarheid van contacten en kindertehuizen. Kosten in Indonesië konden oplopen tot 5000 gulden, terwijl er volgens het BIA kosten van 2500 tot 3000 gulden te verantwoorden waren. Er bleek weinig inzicht in de besteding van de rest van dit geld.³² Er waren veel geruchten over vrouwen die betaald zwanger raakten en roof-incidenten. Dit bij elkaar leidde tot een slecht imago van internationale adoptie uit Indonesië.²⁸ Vroeg in 1983 was het nog wel mogelijk om via het BIA te adopteren uit Indonesië, met hulp van Gan Koen San (Oom Gan) in Semarang en Yayasan Pimpinan Anak Bangsa (YPAB) in Bandung. In deze periode werd het echter steeds lastiger om te adopteren door de aangepaste wetgeving in 1981/1982. Adopties via Pondok Pelangi waren begin 1983 al niet meer mogelijk.³³

8.1 Verschuiving van de publieke opinie

Er blijkt niet één incident te zijn dat kan worden benoemd als 'de' aanleiding voor de stop. Dit geldt zowel voor het sluiten van kanalen vanuit Nederland, als de beslissing van de Indonesische overheid. Wel ontstond er een negatieve opinie in Indonesië na rechtszaken omtrent babyfarming en ontvoering/misbruik van het systeem door 'westerlingen'.³⁴ Ook in Nederland ontstonden er twijfels naarmate de tijd vorderde.

8.1.1 Stichting Kasih Bunda

In het bijzonder wordt stichting Kasih Bunda uit Yogyakarta aangehaald wanneer er wordt gesproken of gerapporteerd over procedures in Indonesië. Geadopteerden die later op zoek gingen, stuitten erop dat documenten of achtergrondinformatie verzorgd door dit tehuis niet bleken te kloppen.³⁵ Het bleek dat de directrice van het kindertehuis 6 maanden in de gevangenis had gezeten in Indonesië voor het vervalsen van documenten³² en medeplichtigheid bij ontvoering.³⁶ Zij was vervolgd naar aanleiding van de 'Kurniawati-zaak', waarbij een kind was ontvoerd en via Kasih Bunda voor adoptie was aangeboden.³⁶

8.1.2 Het meisje Kurniawati

De toonaangevende zaak in dit proces was een teruggedraaide adoptie, die uiteindelijk leidde tot veel kritiek in Indonesië. Naar aanleiding van de 'Kurniawati-zaak' had de Indonesische overheid een tijdelijke stop gezet op het adopteren van Indonesische kinderen door Nederlanders³⁷. Deze zaak betrof een Fries gezin, waarbij de adoptie in het geding kwam nadat de biologische vader aan de bel trok en aangaf dat het 4-jarige meisje op 1 september 1980 was ontvoerd terwijl zij voor haar huis aan het spelen was.³⁸ De stop was van kracht tot er voor alle partijen een bevredigende oplossing was gevonden.³⁶ Twee jaar later verklaarde het gerechtshof in Jakarta de adoptie ongeldig, omdat de papieren waarmee de adoptie was aangevraagd waren vervalst.³⁹

12 Hoksbergen (2012)

14 Wereldkinderen Magazine (1983,2)

28 Interview Hans Walenkamp

30 Wereldkinderen Magazine (1984,1)

31 Wereldkinderen Magazine (1985,5)

32 Wereldkinderen Magazine (1981,1)

33 Wereldkinderen Magazine (1983,2) - Landennieuws: Indonesië

34 Wereldkinderen Magazine (1983,2) - Strengere Adoptieregels in Jakarta

35 Zembra (2019)

36 Provinciale Zeeuwse Courant (1982)

37 Reformatorisch Dagblad (1981)

38 Leiden Courant (1981)

39 Leiden Courant (12-1980) - Adoptiebaby's voor Nederland lagen op zolder

8.1.3 Vroedvrouw Sur

Vroedvrouwen speelden een belangrijke rol in de pre- en post-natale zorg voor Indonesische vrouwen. Er was echter ook een aantal van deze vrouwen die er naast de rol van verzorger ook andere, minder positieve, motieven op nahielden. Een voorbeeld is mevrouw Sur, een vroedvrouw in Jakarta, werkzaam voor een bemiddelingsorganisatie uit Nederland. Zij is in 1980 opgepakt nadat er op haar zolder 18 baby's werden gevonden, bestemd voor een stichting om ter adoptie te worden opgegeven.³⁹ De kinderen zouden dan voor circa 1000 gulden worden verkocht, terwijl de biologische ouder(s) circa 150-200 gulden ontvingen.

Na verschillende pogingen van de Nederlandse en Indonesische overheid, lukte het hen echter niet voldoende betrouwbare infrastructuur aan te leggen. Dit in combinatie met de bovengenoemde en andere incidenten, het islamitisch tegengeluid in de Indonesische politiek en een verschuiving in de publieke opinie, hebben gezamenlijk geleid tot de officiële adoptiestop per 1 januari 1984.

8.2 Huidige situatie

8.2.1 Adoptie na 1984

Na het sluiten van het kanaal in 1984 is het een tijd niet mogelijk geweest om als buitenlander een Indonesisch kind te adopteren. Sindsdien is adoptie uit Indonesië door niet-Indonesiërs in bijzondere omstandigheden wel nog mogelijk. Het echtpaar moet echter minimaal 2 jaar woonachtig zijn in Indonesië (tot voor kort 3 jaar).⁴⁰

8.2.2 Rootsonderzoek en DNA-databanken

In Nederland zijn er verschillende instanties die zich bezighouden met de eigen geschiedenis of rootsonderzoek. Geadopteerden wier adoptie is bemiddeld door de Vereniging Wereldkinderen of Kind & Toekomst kunnen met deze vergunninghouders contact zoeken en dossiers opvragen. Alle informatie is toentertijd aan de adoptieouders geleverd. Vergunninghouders bewaren een schaduw dossier met daarin ook kopieën van de documenten uit het land van herkomst, mits de adoptieouders die destijds hebben toegezonden. Pas toen in 1989 de WOBKA in werking trad, werden ouders verplicht van alle documenten kopieën te verzenden, waardoor de dossiers uit Indonesië niet altijd volledig zijn.

Stichting Mijn Roots is in Nederland de grootste zelfstandige organisatie die zich bezighoudt met het organiseren van rootsonderzoeken voor Indonesische geadopteerden.⁴¹ In Nederland houdt het FIOM zich als overheidsinstantie landelijk bezig met afstammingsvraagstukken. Voor Indonesische geadopteerden is het via de afdeling International Social Services (ISS) van het FIOM helaas niet mogelijk om rootsonderzoek te doen.⁴²

Naast het maken van zogeheten roots-reizen en het instellen van rootsonderzoeken is het ook mogelijk om via DNA-databanken op zoek te gaan naar biologische families. Voor vragen hierover kunnen geadopteerden zowel bij het FIOM als Stichting Mijn Roots terecht.

³⁹ Leiden Courant (12-1980) - Adoptiebaby's voor Nederland lagen op zolder

⁴⁰ FIOM achtergrondinformatie rootsonderzoek

⁴¹ Stichting Mijn Roots

⁴² ISS Fiom - Zoekactie Starten (Indonesië)

Referenties

Adoptiebaby's voor Nederland lagen op zolder. (1980, 30 december). *Leidsch Dagblad*. Geraadpleegd op: <https://leiden.courant.nu/issue/LD/1980-12-30/edition/0/page/1?query=Adoptie%20Indonesie&period=1980-1982&sort=issuedate%20ascending>.

Adoptiebesluit treft tientallen gezinnen. (1981, 8 september). *Reformatorisch dagblad*. Geraadpleegd op: https://www.digibron.nl/search/detail/012e9d915e90e45aae033106/adoptiebesluit-treft-tientallen-gezinnen/367fbclid=IwAR3w4BPUCiFaBVozpsknbXRN4tS4RdWNMJr4vv5E_3Mz2mQuhjR8VS4aVbY.

Adoptiegezin (2018). In gesprek met een volwassen geadopteerde uit Indonesië en diens adoptievader.

Als het adoptiedossier rammelt. (2018, 12 mei). *Reformatorisch Dagblad Online*. Geraadpleegd op: <https://www.rd.nl/vandaag/buitenland/als-het-adoptiedossier-rammelt-1.1487053>.

Anoniem (2019). Deze persoon heeft anoniem bijgedragen aan dit rapport. Naam bekend bij Wereldkinderen.

Barendse-Hoornweg, E.J.M. (1987). *Jaarverslag Kinderrechter 1984*. WODC. Geraadpleegd op: <https://www.wodc.nl/onderzoeksdatabase/ov-198704-jaarverslag-kinderrechter-1984.aspx>.

Bennett, L. R. (2005). *Women, Islam and modernity: Single women, sexuality and reproductive health in contemporary Indonesia*. Routledge.

Bouwers, A. (1991). *Vrouwen in Indonesië: tussen toekomst en traditie*. Mensenrechten in Indonesië, 16/17.

Doornewaard, J. (2018). Correspondentie met oud-bestuurslid Wereldkinderen en kinderrechter.

Favor, J. (2018). Als het adoptiedossier rammelt. *Reformatorisch Dagblad*. Geraadpleegd op: <https://www.rd.nl/vandaag/buitenland/als-het-adoptiedossier-rammelt-1.1487053>

Geadopteerd meisje blijkt ontvoerd. (1981, 23 juli). *Leidsch Dagblad*. Geraadpleegd op: <https://leiden.courant.nu/issue/LD/1981-07-23/edition/0/page/1>.

Gideonse-Haberkorn, S. (1979). *Adoptie van kinderen uit Indonesië*. Justitiële Verkenning WODC 1979 (4). Geraadpleegd op: https://www.wodc.nl/binaries/jv7904-volledige-tekst_tcm28-75967.pdf.

Gluckman, M. (1949). *Adat Law in Indonesia*. *Journal of Comparative Legislation and International Law*, 31:4. 60-65. Cambridge University Press.

Haditono, S. R. (1981). Prevention and treatment of child abuse and neglect among children under five years of age in Indonesia. *Child Abuse & Neglect*, 5(2), 97-101.

Hagen, P. (2018). *Koloniale oorlogen in Indonesië*. Amsterdam, Nederland: De Arbeiderspers.

Hendriks, Zef (2018). Persoonlijk interview met oud-directeur van Wereldkinderen.

Henley, D. & Davidson, J.S. (2008). *In the name of Adat. Regional perspectives on reform, tradition and democracy in Indonesia*. (48,2). Modern Asian Studies: Cambridge University Press.

- Hoksbergen, R. A. C. (2012). *Kinderen die niet konden blijven: Zestig jaar adoptie in beeld*. Soesterberg, Nederland: Aspekt.
- Idzikowska, U. (2018). *Gesjoemel met adoptie is heel normaal - OneWorld*. OneWorld. Geraadpleegd op: <https://www.oneworld.nl/achtergrond/gesjoemel-met-adoptie-heel-normaal/>.
- Ihromi, T.O. (1975). *Social and Cultural Backgrounds of concepts of roles of women: reflections on the Indonesian scene*. The Ecumenical Review. World Council of Churches.
- Indoc. (1988). *Vrouwen in Indonesië tussen toekomst en traditie*, Indonesisch informatie- en documentatiecentrum, Leiden.
- ISS Fiom (2019). *Buitenlandse Zoekactie Starten: Indonesië*. Geraadpleegd op: <https://fiom.nl/afstammingsvragen/zoeken-familie/zoekactie-starten/buitenlandse-zoekactie>.
- Geadopteerd meisje blijkt ontvoerd. (1981, 23 juli). *Leidsch Dagblad*. Geraadpleegd op: <https://leiden.courant.nu/issue/LD/1981-07-23/edition/0/page/1>
- Otto, J.M. (2006). *Sharia en Nationaal Recht in Indonesië*. Uit: Otto, J.M., Dekker, A.J. & van Soest-Zuurdeeg, L.J. (red) (2006). *Sharia en Nationaal recht in twaalf moslimlanden*. Wetenschappelijke raad voor het overheidsbeleid. Amsterdam: WRR/ Amsterdam University Press.
- Pavandersteur.org. (2019). *Pa van der Steur – Vereniging Vrienden van de Yayasan Pa van der Steur*. Geraadpleegd op: <https://pavandersteur.org/home/>
- Platt (2013) in Bledsoe (2015). *Fertility and Culture: Anthropological Insights*. Everston (IL), USA: Northwestern University. Elsevier.
- Problemen rond adoptie Indonesische kinderen. (1981, 8 september). *Leidse Courant*. Geraadpleegd op: <https://leiden.courant.nu/issue/LLC/1981-09-08/edition/0/page/9?query=Weekmarkt&sort=relevance&page=2>
- Provinciaalse Zeeuwse Courant (06-1982) - Vonnis rechtbank Jakarta: Geadopteerd kind moet terug.
- Reformatorisch Dagblad (09-1981) - Adoptiebesluit treft tientallen gezinnen.
- Rijksoverheid (2019). *Contactgids: Centrale Autoriteit Internationale Kindaangelegenheden*. Geraadpleegd op: <https://www.rijksoverheid.nl/contact/contactgids/centrale-autoriteit-internationale-kinderaangelegenheden>.
- Statistieken van het Centrum voor de Geschiedenis van Migranten. (2018). *vijfeeuwenmigratie.nl*. Geraadpleegd op: <https://vijfeeuwenmigratie.nl/>
- Stichting Mijn Roots (2019). *Stichting Mijn Roots: Homepage*. Geraadpleegd op: <https://www.mijn-roots.com/>
- Temorshuizen-Arts, M. (2000). *Een Indonesisch-juridisch woordenboek*. In *Bijdragen tot de Taal-, Land, en Volkenkunde* (1, 57-82), Leiden.
- Treur, Bertie (2019). Persoonlijk interview met directrice van Stichting Kind & Toekomst.
- Un.org. (2019). *World Fertility Report 2012*. Geraadpleegd op: <http://www.un.org/en/development/desa/population/publications/dataset/fertility/wfr2012/MainFrame.html>
- UNICEF (1988). *Situation analysis of children and women in Indonesia*. Government of Indonesia – UNICEF.

Vereniging vrienden van de Yayasan Pa van der Steur. (2019). *Our History*. Geraadpleegd op: <https://pavandersteur.org/about-the-orphanage/history/>

Vlaardingebroek, P. (2008). *Alternatieven voor Internationale adoptie*. Justitiële Verkenningen (7, 54-67). Den Haag: Boom Juridische Uitgevers.

Vonnis Rechtbank Jakarta: geadopteerd kind moet terug. (1982, 30 juni). *Provinciaalse Zeeuwse Courant*. Geraadpleegd op: <https://krantenbankzeeland.nl/issue/pzc/1982-06-30/edition/0/page/3>.

Walenkamp, Hans. Persoonlijk interview met redactielid Wereldkinderen Magazine.

Wereldkinderen. (1979). *Wereldkinderen Magazine* (1)

Wereldkinderen. (1980). *Wereldkinderen Magazine* (1)

Wereldkinderen. (1981). Nederlandse ouders betrokken bij babyhandel. *Wereldkinderen Magazine* (1)

Wereldkinderen. (1983). Landennieuws Indonesië. *Wereldkinderen Magazine* (2)

Wereldkinderen. (1983). Strenge Adoptieregels Jakarta. *Wereldkinderen Magazine* (2)

Wereldkinderen. (1983). *Wereldkinderen Magazine* (1)

Wereldkinderen. (1984). *Wereldkinderen Magazine* (1)

Wereldkinderen. (1985). *Wereldkinderen Magazine* (5)

Wetenschappelijke raad voor het regeringsbeleid. (2006) *Sharia en Nationaal recht in Indonesië*.

Zembla. (2019). *Adoptiebedrog 3*. Geraadpleegd op: <https://zembla.bnnvara.nl/nieuws/adoptiebedrog-iii>